

MONITORINGA ZIŅOJUMS NR. 9

03.10.- 03.11.2020.

KOPSAVILKUMS

1. Fiskālās disciplīnas padome (FDP) kopumā pozitīvi vērtē valdības darbu Covid-19 krīzes pirmā viļņa pārvarēšanā. Arī sabiedrības attieksme pret valdības institūciju darbu krīzes situācijā (līdz septembrim) ir samēra pozitīva. Oktobrī publiskotie sabiedrības aptaujas rezultāti VPP “reCOVvery-LV” projekta¹ ietvaros liecina, ka 35% aptaujāto izjūt lepnumu par valdības darbu krīzes laikā, bet 50,5% uzskata, ka ārkārtējās situācijā valsts spēj pildīt funkcijas tik pat labi vai pat labāk. Par valdības rīcības efektivitāti liecina arī objektīvie dati. Lai arī Latvijas atbalsta programma ir bijusi mazāk ambicioza, salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju, it sevišķi dīkstāves pabalsta jomā, tā ir bijusi efektīvāka un mazāk ietekmēs valsts parāda līmeni. Vienlaicīgi aptaujā tika noskaidrots, ka iedzīvotāju viedoklis par valsts atbalstu nav īpaši pozitīvs.
2. Covid-19 otrais vilnis pastiprinās visā pasaulē un Latvijā. Eiropā jau tiek ieviesti ierobežojoši pasākumi, kas ierobežos arī ekonomisko aktivitāti. Arī Latvijā tie izskatās neizbēgami. Piektdien, 6.novembrī, valdība lems par ārkārtējās situācijas izsludināšanu Latvijā. Padome savā uzraudzības ziņojumā² rekomendē, ka valdības fiskālai politikai vajadzētu būt elastīgai atkarībā no apstākļiem- ja ekonomiskā situācija pasliktinās, varētu būt nepieciešams papildus fiskālais stimuls. Diemžēl, epidemioloģiskā situācija pasliktinās, un izskatās, ka būs nepieciešams papildus fiskālais stimuls. Šeit jāuzteic salīdzinoši konservatīvais budžeta projekts 2021. gadam, kas varētu pieļaut izdevumu palielinājumu fiskālajam stimulam pārmērīgi neapdraudot valsts ilgtermiņa fiskālo ilgtspēju.
3. Satversmes tiesa 2020. gada 29. oktobrī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2019- 29-01, nosakot, ka likums “Par valsts budžetu 2019. gadam”, ciktāl tas neparedz Augstskolu likuma 78. panta septītajā daļā noteikto ikgadējo valsts finansējuma pieaugumu, atbilst Latvijas Republikas Satversmes 1. un 66. pantam. Tas ir fiskāli nozīmīgs un atbildīgs spriedums, kas veicinās valsts fiskālo ilgtspēju un stabilitāti. Padome brīdina, ka šobrīd dažādās tiesību normās (Augstskolu likums, Zinātniskās darbības likums, Likums par Autoceļiem, Veselības aprūpes finansēšanas likums u.t.t) ir paredzēts “iezīmēts” budžeta finansējums (procenti no IKP, procenti no noteiktiem budžeta ieņēmumiem, dotācija ne mazāka kā gadu iepriekš, pieaugoša dotācija u.t.t.), kas būtiski kopumā pārsniedz plānošanas gada valsts budžeta iespējas. Pēc Padomes aplēsēm, šādu izdevumu apmērs 2020.gadā pārsniedza 700 miljonus eiro, un turpina pieaugt turpmākajos gados, ignorējot ekonomikas ciklisko attīstību un pandēmijas radīto spriedzi. Šī sistēmiskā problēma jārisina, pilnveidojot likumdošanas procesu.
4. 2020. gada 1. un 2. ceturkšņa IKP rezultāti, un 3. ceturkšņa ātrais IKP novērtējums dod cerību, ka FM prognozētā IKP lejupslīde -7% 2020.gadā nepiepildīsies. Lai šī prognoze piepildītos, būtu jānotiek apmēram 14% IKP lejupslīdei 4. ceturksnī, kas

¹ Pieejams: <https://www.bvef.lu.lv/petnieciba/petnieciba/zinatniskie-instituti/lu-domnica-lv-peak/>, skatīts 03/11/20

² Pieejams: https://fdp.gov.lv/files/uploaded/FDP_1_08_461_20201012_Uzraudzibas_zinojums.pdf, skatīts 03/11/20

nav reāli. Tas apstiprina Padomes viedokli, ka jūnijā izstrādātā FM prognoze ir bijusi konservatīva, kas krīzes apstākļos veicināja fiskālo drošību.

5. Latvijā ekonomiskā noskaņojuma rādītāji kopumā ir sliktāki nekā lielākajā daļā tirdzniecības partnervalstīs, pat neskatoties uz to sliktāku situāciju Covid-19 otrā uzliesmojuma kontekstā. Tas liecina par Latvijas uzņēmēju piesardzību un neziņu ko tie varētu pieredzēt tuvākos mēnešos.
6. Ražošanas uzņēmumu jaudu noslodze 3. ceturksnī atgriezās pie gada sākuma rādītājiem un tas pozitīvi ietekmēja IKP 3.ceturkšņa rezultatīvo rādītāju. Tomēr mazo uzņēmumu jaudu noslodzes atkopšanās vēl kavējas, pie tam tie ir īpaši cietuši Covid-19 pirmajā uzliesmojumā.
7. Mazumtirdzniecības apgrozījuma pieaugums trešajā ceturksnī apstiprināja pieņēmumu, ka patērētāji iepriekš ieņēma nogaidošu taktiku, bet pašlaik ir novērojams atliktā patēriņa efekts. Pēc 3. ceturkšņa IKP ātrā novērtējuma samazinājumu par 4.8 % uzrādīja pakalpojumu nozares. Tomēr pakalpojumu nozarēs pozitīvu rezultātu uzrādīja tieši mazumtirdzniecība, kas palielinājās par 4.3 %. Šādu rezultātu var izskaidrot ar patēriņa struktūras maiņu, visticamāk, pārejošu. Laikā, kad pakalpojumu pirkumi ir samazinājušies, jo to pieejamība apgrūtināta Covid-19 dēļ, patērētāji vairāk izvēlas iegādāties preces, t.sk. veikt pirkumus internetā.
8. Vispārējās valdības parāds 2020. gadā ir prognozēts 47.3% apmērā pret IKP, un ņemot vērā konservatīvo IKP prognozi, kā arī iepriekšējo ceturkšņu ekonomikas attīstības novērojumus tas būtu sasniedzams rādītājs. Tomēr ārkārtas situācijas un papildus atbalsta pasākumu iespējama ieviešana jau novembra pirmajā dekādē varētu palielināt šī gada parāda lielumu. Valsts kase 2021. gadā prognozējusi vispārējās valdības parāda samazinājumu līdz 46% no IKP, un tā ir apsveicama valdības apņemšanās, bet Covid-19 otrā viļņa izaicinājumi var ieviest korekcijas.
9. Oktobrī ir joprojām novērojama nodokļu iekasēšanas apjoma pieauguma tendence: pamatbudžetā tika iekasēti par 13% vairāk nodokļu, nekā 2019.gada oktobrī, bet Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (VSAOI) iekasēšana pārsniedza iepriekšējā gada līmeni par 4%. Tas varētu būt saistīts gan ar ekonomiskās situācijas uzlabošanos, gan ar patēriņa struktūras izmaiņām – pēc Covid-19 perioda ir samazinājušies izdevumi izklaidei, restorāniem, tūrismam, bet preču pirkumi un degvielas patēriņš ir pieaudzis.
10. VPP “reCOVery-LV” projekta ietvaros sabiedrības aptaujā tika izvērtēta Covid-19 pandēmijas ietekme uz iedzīvotāju savstarpējo solidaritāti un nodokļu disciplīnu: 68.4% aptaujāto uzskata, ka izvairīšanās no nodokļiem ir nosodāma un 54.2% uzskata, ka Covid-19 iespaidā cilvēki labprātāk maksā nodokļus. Iespējams, ka motivācijas pieaugums daļai no nodokļu maksātājiem ir viens no faktoriem, kas ietekmēja nodokļu ieņēmumu pozitīvo dinamiku. Tomēr salīdzinoši liela respondentu daļa, uzskata, ka finansiālu grūtību gadījumā būtu pieļaujama īslaicīga izvairīšanās no nodokļu nomaksas (51.4 procenti). Mūsaprāt, īpaši pakalpojumu sfērā, kura ir smagi cietusi krīzes laikā, ir koncentrēts liels “aploksņu algas” segments, un tāpēc nodokļu ieņēmumu korelācija ar “reālas” ekonomikas dinamiku ir vāja. Ņemot vērā, ka pakalpojumu nozarēs ir lielāks ēnu ekonomikas īpatsvars un mazāks nodokļu slogs, bet degviela ir ļoti nodokļu intensīva, arī tas rezultējas iekasēto nodokļu pieaugumā.

ANALĪZES IZVĒRSUMS

1. Vispārējā situācijas attīstība

Covid-19 otrais vilnis pieņemas spēkā, gan Latvijā, gan visā pasaulē. Francijā un Vācijā, lielākajās ES ekonomikās, kā arī citās ES valstīs tiek ieviesti ierobežojumi, kas arī ietekmēs ekonomisko aktivitāti un izaugsmi. Arī Latvijā tie izskatās neizbēgami. Lai arī pēc zinātnieku uzskata vakcīna pret Covid-19 tiks apstiprināta un tiks sākta ražota līdz šī gada beigām, paies vairāki mēneši pirms tā būs pieejama visiem, kam tā nepieciešama. Latvijā Ministru kabinets 28.oktobrī nolēma, ka tiks atjaunota darba grupa uzņēmējdarbības un nodarbināto atbalstam Covid-19 krīzē. Bet, piektdien, 6.novembrī, valdība lems par ārkārtējās situācijas izsludināšanu Latvijā. Padome savā uzraudzības ziņojumā rekomendē, ka valdības fiskālai politikai vajadzētu būt elastīgai atkarībā no apstākļiem- ja ekonomiskā situācija pasliktinās, varētu būt nepieciešams papildus fiskālais stimuls. Diemžēl, epidemioloģiskā situācija pasliktinās, un izskatās, ka būs nepieciešams papildus fiskālais stimuls. Šeit jāuzteic salīdzinoši konservatīvais budžeta projekts 2021. gadam, kas varētu pieļaut izdevumu palielinājumu fiskālajam stimulam pārmērīgi neapdraudot valsts ilgtermiņa fiskālo ilgtspēju. Šobrīd ir pilnīgi skaidrs, ka Covid-19 otrais vilnis negatīvi ietekmēs Latvijas ekonomisko izaugsmi un fiskālo situāciju 2020.gada 4.ceturksnī.

Arī politiskā situācija pasaulē ir ļoti nestabila. ASV prezidenta vēlēšanas, nelegitīmās prezidenta vēlēšanas Baltkrievijā, Apvienotās Karalistes – ES tirdzniecības sarunas, Kalnu-Karabahas konflikts, kā arī Turcijas prezidenta agresīvā retorika, kas noved pie terora aktiem Francijā – visiem šiem notikumiem ir potenciāli negatīva ietekme uz Latvijas ekonomiku.

SVF savā Reģionālajā ekonomikas apskatā (Eiropa, Oktobris)³ prognozē, ka Eiropas ekonomika saruks par 7% 2020.gadā, bet pieaugs par 4.7% 2021.gadā. Prognozes ir nedaudz uzlabojušās salīdzinājumā ar jūniju, kad tika prognozēti attiecīgi 8.5% ekonomikas sarukums un +5.4% izaugsme. Arī Latvijas prognozes ir uzlabotas attiecīgi no -8.6% un 5.0% uz -6.0% un 5.2%. Ziņojums atdzīst, ka tās prognozes ir ārkārtīgi nestabilas. Piedevām, jāatzīmē, ka atjaunotās prognozes visticamāk tika veiktas pirms lielā Covid-19 otrā viļņa saasinājuma, un SVF jaunākās IKP prognozes ir optimistiskākas par FM pieņēmumiem izstrādājot 2021. gada valsts budžetu. Ziņojums uzsver, ka politikas veidotāju tuvākais izaicinājums būs sabalansēt ierobežojošos pasākumus, lai mazinātu īstermiņa sociālās un ekonomiskās izmaksas. Ir ārkārtīgi svarīgi turpināt atbalstīt ekonomiku pirms tā ir pilnīgi atveseļojusies. Ir nepieciešams turpināt atbalstīt uzņēmumus un ilgtspējīgas darba vietas, ieskaitot dīkstāves atbalstus. Arī monetārai politikai ir jābūt stimulējošai, it sevišķi ņemot vērā inflācijas zemos draudus īstermiņā. Banku uzraudzībai ir jābūt pietiekoši elastīgai, lai nevajadzīgi nesamazinātu kredīta plūsmas izaugsmi.

Pētniecības projekta “reCOVvery-LV” pirmā posma ietvaros tika veikta sabiedriskās domas aptauja par valsts institūciju darbu ārkārtas situācijas laikā⁴. Sabiedrības aptaujas rezultāti liecina, ka attieksme pret valdības institūciju darbu krīzes situācijā (līdz septembrim) ir samēra pozitīva, jo 35% izjūt lepnumu par

³ Pieejams: <https://www.imf.org/en/Publications/REO/EU/Issues/2020/10/19/REO-EUR-1021>, skatīts 30/10/20

⁴ Pieejams: <https://www.bvef.lu.lv/petnieciba/petnieciba/zinatniskie-instituti/lu-domnica-lv-peak/>, skatīts 03/11/20

valdības darbu krīzes laikā, bet 50.5% uzskata, ka ārkārtējās situācijā valsts spēj pildīt funkcijas labi vai pat labāk. Vienlaicīgi aptaujā tika noskaidrots, ka iedzīvotāju viedoklis par valsts atbalstu nav īpaši pozitīvs.

Latvijā Saeima pirmajā lasījumā ir apstiprinājusi 2021.gada valsts budžetu. Savā uzraudzības ziņojumā “Par Latvijas vidēja termiņa budžeta ietvaru 2021.-2023.gadam”⁵ Padome atzinīgi vērtē, ka 2021. gada budžeta prioritātes ir sociāli orientētas, ar potenciālu fiskāli stimulēt kopējo iekšējo pieprasījumu, uzlabot veselības aprūpes sistēmas kapacitāti un mazināt sociālo nevienlīdzību, vienlaicīgi neapdraudot valsts fiskālo ilgtspēju. Padome norāda, ka valsts fiskālā politika 2021.gadā būs konservatīva, vienlaicīgi Padome rekomendē, ka valdības fiskālai politikai vajadzētu būt elastīgai atkarībā no apstākļiem- ja ekonomiskā situācija pasliktinās, varētu būt nepieciešams papildus fiskālais stimuls. Diemžēl, epidemioloģiskā situācija pasliktinās, un izskatās, ka būs nepieciešams papildus fiskālais stimuls. Šeit vēlreiz jāuzteic salīdzinoši konservatīvais budžeta projekts 2021. gadam, kas varētu pieļaut izdevumu palielinājumu fiskālajam stimulam pārmērīgi neapdraudot valsts ilgtermiņa fiskālo ilgtspēju.

Satversmes tiesa 2020. gada 29. oktobrī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2019-29-016, nosakot, ka likums “Par valsts budžetu 2019. gadam”, ciktāl tas neparedz Augstskolu likuma 78. panta septītajā daļā noteikto ikgadējo valsts finansējuma pieaugumu, atbilst Latvijas Republikas Satversmes 1. un 66. pantam. Satversmes tiesa spriedumā norāda: “No tiesiskas valsts principa izriet prasība pēc tā, lai ikvienas valsts iestādes rīcība būtu patiesa. Tādu tiesību normu pieņemšana, kuras jau no sākta gala ir tikai tukši vēlētajiem adresēti solījumi, kas netiks pildīti ar tautas uzticētajiem līdzekļiem, neatbilst tiesiskas valsts principam. Šāda rīcība apdraud pašus ar Satversmi aizsargātās valsts demokrātiskās iekārtas pamatus”. Ņemot vērā, ka šobrīd dažādās tiesību normās (Augstskolu likums, Zinātniskās darbības likums, Likums par Autoceļiem u.t.t) ir paredzēts budžeta finansējums saistībā ar kādu ekonomisku vai skaitlisku indikatoru (procenti no IKP, procenti no noteiktiem budžeta ieņēmumiem, dotācija ne mazāka kā gadu iepriekš, pieaugoša dotācija u.t.t.), kas būtiski kopumā pārsniedz plānošanas gada valsts budžeta iespējas un tādēļ netiek piešķirts dažādiem resoriem. Pretējs spriedums būtu izraisījis precedentu un virkni ar citas prasības valsts budžetam. Tāpēc Padome šo spriedumu uzskata par fiskāli nozīmīgu un atbildīgu, kas veicinās valsts fiskālo ilgtspēju un stabilitāti.

2. Makroekonomiskā situācija Latvijā

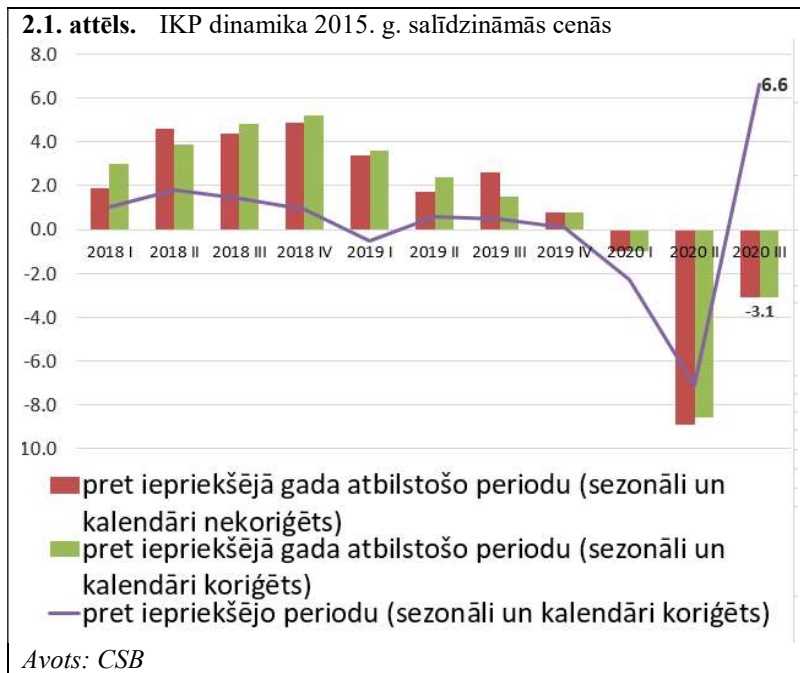
2.1.IKP dinamika

Saskaņā ar CSP ātrā novērtējuma sezonāli un kalendāri nekoriģētajiem datiem 2020. gada 3. ceturksnī IKP ir samazinājies par 3.1 %, salīdzinot ar 2019. gada attiecīgo periodu. Pēc provizoriskām aplēsēm IKP lejupslīdi mīkstināja apjoma pieaugums ražojošajās nozarēs par 0.4 %. Samazinājumu par 4.8 % uzrādīja pakalpojumu nozares. Pakalpojumu nozarēs pozitīvu rezultātu uzrādīja tieši mazumtirdzniecība, kas palielinājās par 4.3 %. Salīdzinot ar 2020. gada 2. ceturksni, pēc sezonāli un kalendāri koriģētajiem datiem IKP palielinājies par 6.6 %. Fiskālās disciplīnas padome jūnijā apstiprināja makroekonomikas rādītāju prognozi, kurā

⁵ Pieejams: https://fdp.gov.lv/files/uploaded/FDP_1_08_461_20201012_Uzraudzibas_zinojums.pdf, skatīts 31/10/20

⁶ Pieejams: https://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2019/11/2019-29-01_Spriedums-1.pdf, skatīts 31/10/20

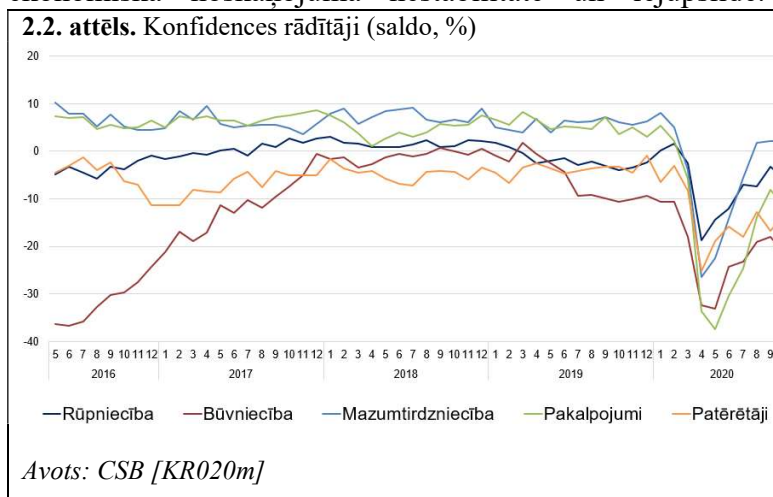
IKP lejupslīde 2020.gadam tika lēsta 7% apmērā. Pašlaik, pateicoties ražošanas sektora uzņēmumu un mazumtirdzniecības uzņēmumu spējai atkopies 3. ceturksnī

un arī pirms pandēmijas ekonomikas sniegunam šāda lejupslīde nav sagaidāma pat otrā Covid-19 uzliesmojuma priekšvakarā. Tas var iestāties vienīgi gadījumā, ja 4. ceturksnī ekonomikas nokritīsies līdz apm. (-14%), tātad ievērojami zemāk nekā š.g. pavasara ierobežojumu laikā.

2.2. Konjunktūras rādītāji

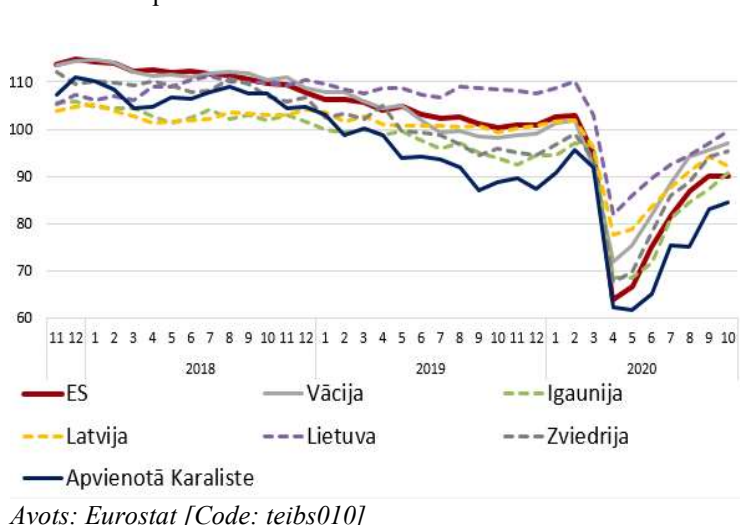
Konfidences rādītāji Latvijā bija uzlabojušies vasaras periodā, tomēr pārsvarā tie neizauga līdz pozitīvām vērtībām. Pašlaik, jau oktobra datus redzama nozaru ekonomiskā noskaņojuma nestabilitāte un lejupslīde. Konfidences rādītājs

uzlabojies un sasniedzis pozitīvas vērtības vienīgi mazumtirdzniecībā, kas korelē ar salīdzinoši labiem mazumtirdzniecības rezultātiem iepriekšējos mēnešos, tomēr patērētāju pārliecība pēdējo mēnešu periodā ir bijusi svārstīga, oktobra mēnesī sasniedzot (-13.4%) atzīmi. Rūpniecībā konfidences rādītāji uzlabojās salīdzinot ar situāciju š.g. 2. ceturksnī, kad konfidences saldo vidējā vērtība bija (-15.1%), trešajā ceturksnī konfidences rādītājs pakāpās vidēji līdz (-5.9%), bet oktobrī rādītājs bija (-5.7%). Uzņēmēju pārliecība būvniecības nozarē atjaunojas vislēnāk, turklāt oktobrī tā nokritās par dažiem procentpunktiem un sasniedza (-21.4%). Latvijas ilgtermiņa vidējais ekonomikas sentimenta rādītājs ir samazinājies par 2 procentpunktiem, salīdzinot ar septembra rādītāju, un oktobrī sasniedzis 92.3%.

uzlabojies un sasniedzis pozitīvas vērtības vienīgi mazumtirdzniecībā, kas korelē ar salīdzinoši labiem mazumtirdzniecības rezultātiem iepriekšējos mēnešos, tomēr patērētāju pārliecība pēdējo mēnešu periodā ir bijusi svārstīga, oktobra

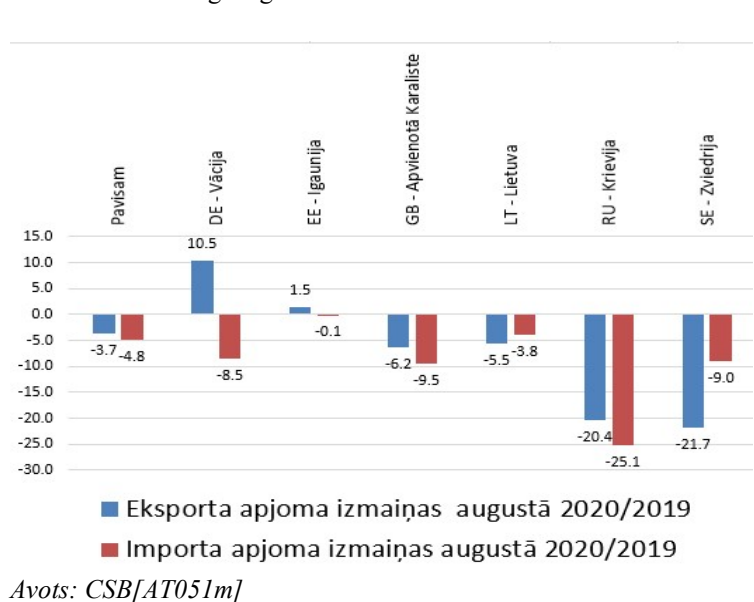
2.3. attēls. Ekonomikas sentimenta rādītāji galvenajiem Latvijas tirdzniecības partneriem

Pretēji Latvijā novērotajam krītošam konfidences rādītājam, Eurostat dati liecina, ka Latvijas galvenajiem tirdzniecības partneriem ekonomikas sentimenta rādītāji turpina uzlaboties. ES, salīdzinot ar septembra datiem, sentimenta rādītājs nav mainījies un paliek 90 punktu līmenī. Īpaši jāatzīmē Igaunija, kurā sentimenta rādītāji, salīdzinot ar septembri, uzlabojās par 3.5

procentpunktiem un Lietuvu (+2.4%p.), arī pārējiem tirdzniecības partneriem novērojami minimāli sentimenta rādītāja uzlabojumi. Tā kā Latvijas ekonomikas atkopšanās ir atkarīga arī no ārējo tirdzniecības partneru stabilizācijas, šis ir pozitīvs signāls, tomēr pēdējie publicētie dati par augustu rāda, ka eksports no Latvijas ir pieaudzis uz Vāciju (+10.5%) un Igauniju (+1.5%), kas nekorelē ar pārējo tirdzniecības partneru sentimenta rādītāju uzlabošanu.

2.4. attēls. Eksporta un importa izmaiņas % 2020.g.augustā salīdzinot ar 2019.g. augustu.

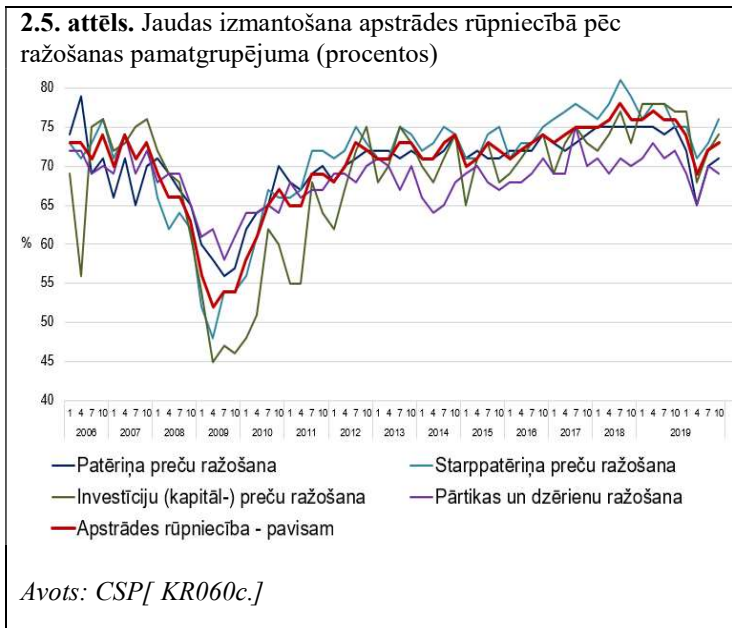

2.3. Rūpniecība un jaudu noslodze

Jaudu noslodze apstrādes rūpniecībā, saskaņā ar CSP oktobra datiem, ir sākusi atgriezties pie š.g. janvāra rādītājiem. Kopumā apstrādes rūpniecības jaudu noslodze sasniedza 73%, bet janvārī šis rādītājs bija 74%. Mazo uzņēmumu jaudu noslodze uzlabojas, bet tomēr atpaliek no gada sākuma rādītājiem. Mazo uzņēmumu jaudu noslodze janvārī bija 67%, bet oktobrī 59%.

Apskatot jaudu noslodzi, pēc ražoto preču grupām, var secināt, ka ir uzlabojusies situācija patēriņa preču, starppatēriņa preču un pārtikas un dzērienu ražošanā, kas tuvojas vai nedaudz pārsniedz gada sākuma rādītājus. Jaudu noslodze investīciju

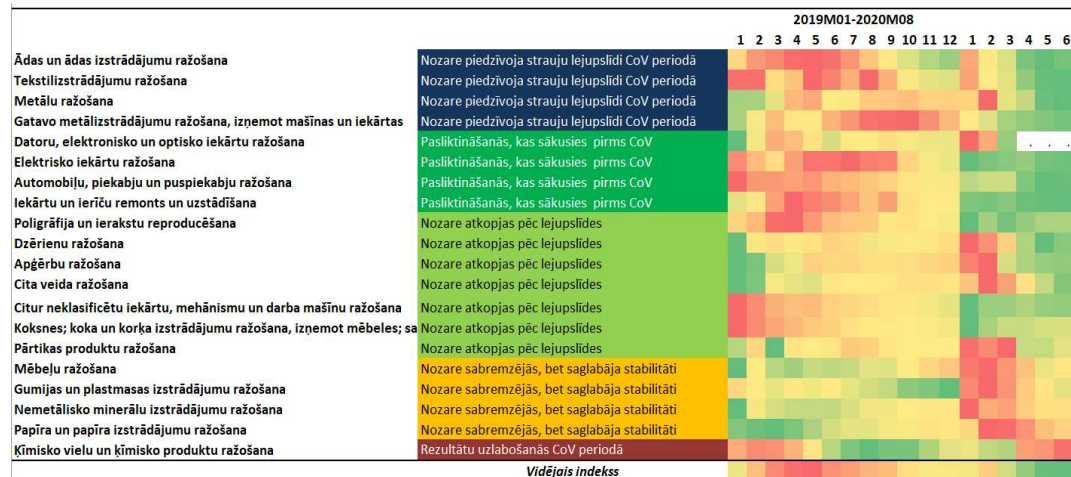
(kapitāl-preču) ražošanā atpaliek no gada sākuma rādījumiem par 3 procentpunktiem un oktobrī bija 74% līmenī.

Rūpniecības produkcijas apjoma indeksa dinamika nozarēs no gada sākuma ļauj novērtēt Covid-19 vissmagāk skartās rūpniecības nozares, kā arī novērot aktivitātes atjaunošanos nozarēs, kas iepriekš bija cietušas no Covid-19 ierobežošanas pasākumiem. Pašlaik var secināt, ka lejupslīdi bez turpmākām atkopšanās pazīmēm ir piedzīvojuši ādas izstrādājumu ražošanas nozare, tekstilražošana, metālu

un metālizstrādājumu ražošanas nozares. Smaga situācija vērojama elektrisko iekārtu, automobiļu piekabju un puspiekabju ražotājiem, lai gan ražošanas apjomu samazināšanās šo nozaru uzņēmumos bija sākusies vēl pirms Covid-19 sākuma, uzlabojumi vēl joprojām nav novērojami. Ražošanas apjomu samazināšanās vēl pirms Covid-19 notikumiem bija vērojama koka un koksnes izstrādājumu ražošanas nozarē, tomēr pašlaik jau redzama aktivitātes atjaunošanās.

2.6. attēls. Rūpniecības produkcijas apjoma indeksi nozarēs (no gada sākuma), kalendāri izlīdzināti dati

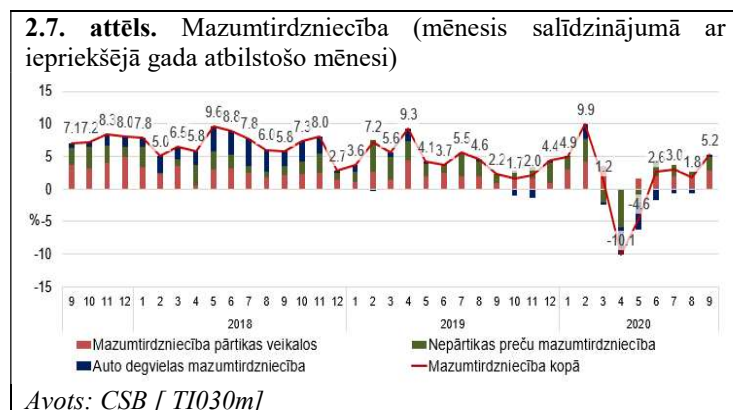

Piesardzīgu optimismu rosina nozares, kurām izdodas pakāpeniski atjaunot ražošanas apjomus, pēc sabremzēšanās Covid-19 ierobežojumu laikā. Šīs nozares ir poligrāfija un reproducēšana, dzērienu ražošana un it īpaši pārtikas ražošana, kā arī apģērbu ražošana. Nepieciešams atzīmēt arī nozares, kuru ražošanas apjoms samazinājās, tomēr tām izdevās saglabāt stabilitāti arī pēc Covid-19 ierobežojumiem, tādas nozares ir gumijas un plastmasas izstrādājumu ražošana, nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana, papīra un papīra izstrādājumu

ražošana. Nozare, kuras ražošanas apjoms pieauga tieši pēc Covid-19 notikumiem, ir ķīmisko vielu un ķīmisko produktu ražošana, kas saistīta ar augsto dezinfekcijas un mazgāšanas līdzekļu pieprasījumu.

2.4. Mazumtirdzniecības rādītāji

Š.g. septembrī mazumtirdzniecības apgrozījums ir pieaudzis par 5.2% salīdzinot

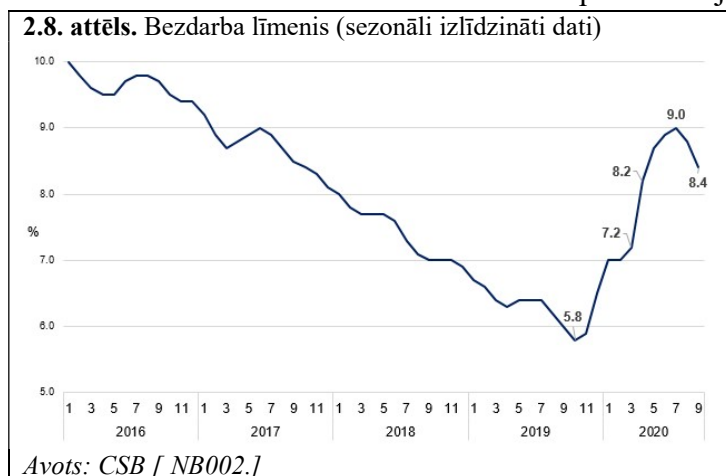
ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu. Šādu uzlabojumu var skaidrot ar atliktā patēriņa efektu. Kopumā 3. ceturksnī mazumtirdzniecības apgrozījuma pieaugums novērots vidēji 3.3% apmērā. To nodrošināja stabils apgrozījuma pieaugums pārtikas un nepārtikas produktu

mazumtirdzniecībā, kā arī pieauguma atjaunošanās autodegvielas tirdzniecībā. Daļēji šo rezultātu var skaidrot ar mazāku pakalpojumu pieejamību, kuru vietā patēriņš pārvirzījās uz preču iegādi, t.sk. preču iegādi internetā. Visticamāk, ka šāda patēriņa struktūras maiņa ir pārejoša.

2.5. Darba tirgus rādītāji

Saskaņā ar CSP datiem sezonāli izlīdzinātais bezdarba līmenis septembrī bija

8.4% apmērā un apstiprināja iepriekš novērotās stabilizācijas pazīmes darba tirgū un pavērsienu bezdarba samazinājuma virzienā. Savukārt reģistrētais bezdarba līmenis, saskaņā ar Nodarbinātības valsts aģentūras (NVA) datiem, septembrī bija 7.7% apmērā un

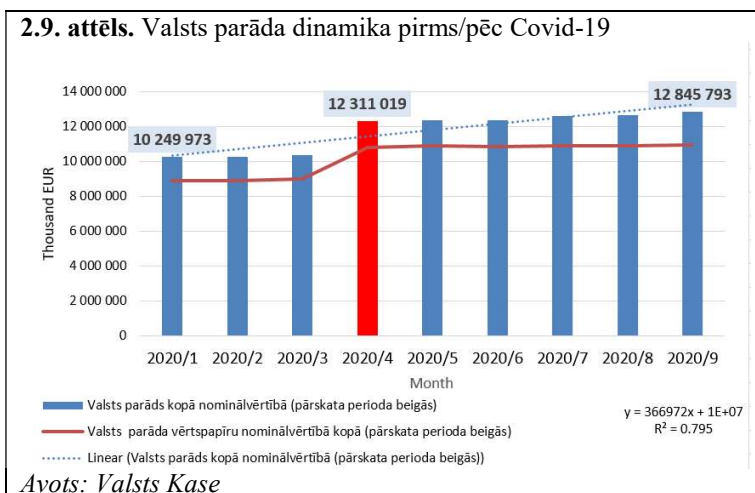
salīdzinot ar augustu šis rādītājs kritās par 0.5 procentpunktiem. Bezdarbs kritās visos Latvijas reģionos, bet labāko rezultātu novēroja Kurzemes reģionā, kur bezdarbs salīdzinot ar augustu samazinājās par 0.7%, un Rīgā, kur bezdarbs salīdzinot ar augustu samazinājās par 0.6%.

2.6. Valsts parāda rādītāji

Valsts kases (VK) operatīvie dati liecina, ka š.g. 3. ceturksņa noslēgumā valsts un pašvaldību konsolidētā parāda kopējā nominālvērtība bija 12.916 mljrd. eiro, bet 2. ceturksņa noslēgumā tā bija 12.485 mljrd. eiro. Visstraujākais parāda pieaugums

bija sasniegts š.g. aprīlī (+18.5%) salīdzinot ar martu. Kopš maija parāds turpina pieaugt minimāli – periodā no maija līdz septembrim valsts un pašvaldību konsolidētais parāds pieauga vidēji par 0.8%. Jāpiebilst, ka pašvaldību parāda īpatsvars valsts konsolidētā parādā ir mazs un jāpievērš uzmanība tieši valsts parāda dinamikai.

Septembrī valsts parāds sasniedza 12.845 mljrd. eiro, tādējādi, kopš ārkārtas stāvokļa izsludināšanas martā, valsts parāds ir pieaudzis vairāk kā par 2 miljardiem (precīzāk – 2.483 mljrd.) eiro.

Tajā pat laikā ir jāatzīmē ievērojama ekonomikas stabilizācija 3. ceturksnī un arī diezgan stabilā situācija 4. ceturksņa pirmajā mēnesī. Tas nozīmē, ka IKP kritums nepalielināsies līdz 2020. gadam prognozētajam -7% kritumam, un Valsts Kases prognozētais

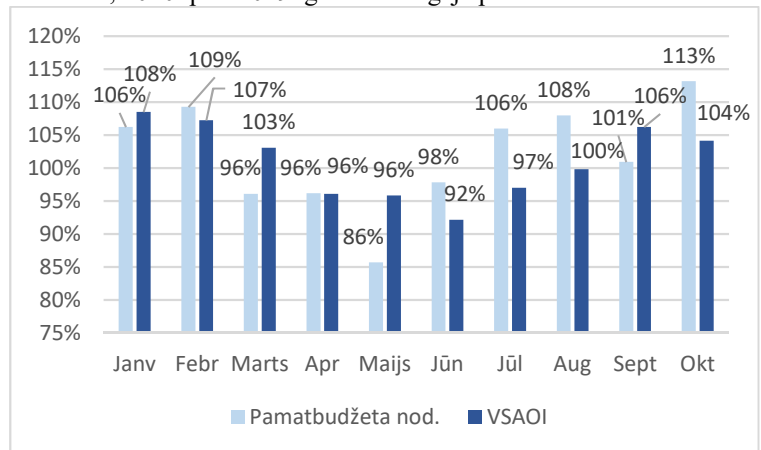
vispārējās valdības parāds 47.3% pret IKP 2020. gadā ir sasniedzams pašlaik pieejamo ekonomikas novērojumu kontekstā. Jau 2021. gadā plānots vispārējās valdības parādu samazināt līdz 46% pret IKP, tomēr šis plāns būs ļoti atkarīgs no Covid-19 otrā uzliesmojuma straujuma un ekonomikā atstātām sekām.

3. Budžetu bilanci un nodokļu ieņēmumi

Oktobrī ir joprojām novērojama nodokļu iekasēšanas uzlabošanas tendence: pamatbudžetā tika iekasēti par 13% vairāk nodokļu, nekā 2019.gada oktobrī, bet Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (VSAOI) iekasēšana pārsniedza iepriekšējā

gada līmeni par 4%. Tas apliecina, ka agrākā prognoze, ka maijā varētu būt sasniegts zemākais nodokļu iekasēšanas punkts, ir izrādījusies precīza. Iedzīvotāji, kļuvuši optimistiskāki par savu finanšu stāvokli, veic krīzes sākumā atliktos pirkumus, tādējādi uzlabojot gan patēriņa nodokļu, gan arī citu nodokļu iekasēšanu. Tomēr, pievienotās

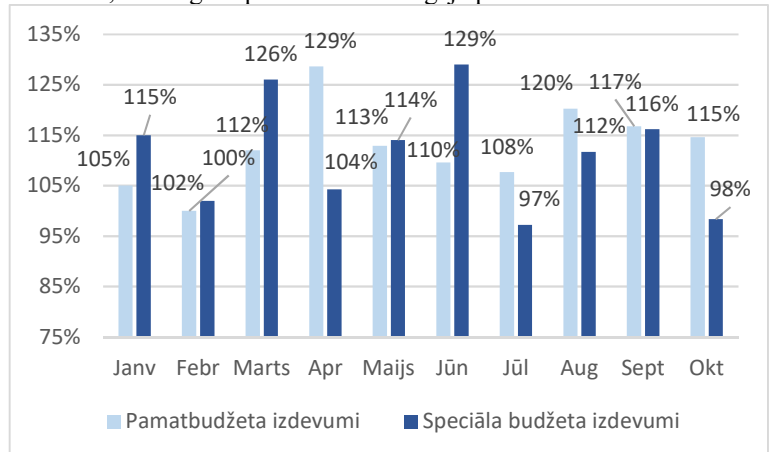
3.1. attēls. Valsts pamatbudžeta nodokļa ieņēmumu un VSAOI dinamika, 2020. pret 2019. gadu attiecīgajā periodā

Avots: Valsts kases operatīvie dati

vērtības nodoklis joprojām iet zem plāna – oktobrī tika iekasēti tikai 87.1% no plānotā daudzuma. Arī pārējo nodokļu iekasēšana iet zem plāna, izņemot IIN iekasēšanu, kura oktobrī bija 6.6% virs plāna pēc Valsts kases operatīvajiem datiem. Kopumā var secināt, ka nodokļu iekasēšanas plāns 2020. gadā netiks izpildīts – pēc Valsts kases operatīviem datiem oktobra beigās iekasētais nodokļu daudzums kopumā bija tikai 73.5% no gada plāna, bet oktobra plāns tika izpildīts tikai par 89%.

3.2. attēls. Valsts pamatbudžeta un speciālā budžeta izdevumu dinamika, 2020. gads pret 2019. attiecīgajā periodā

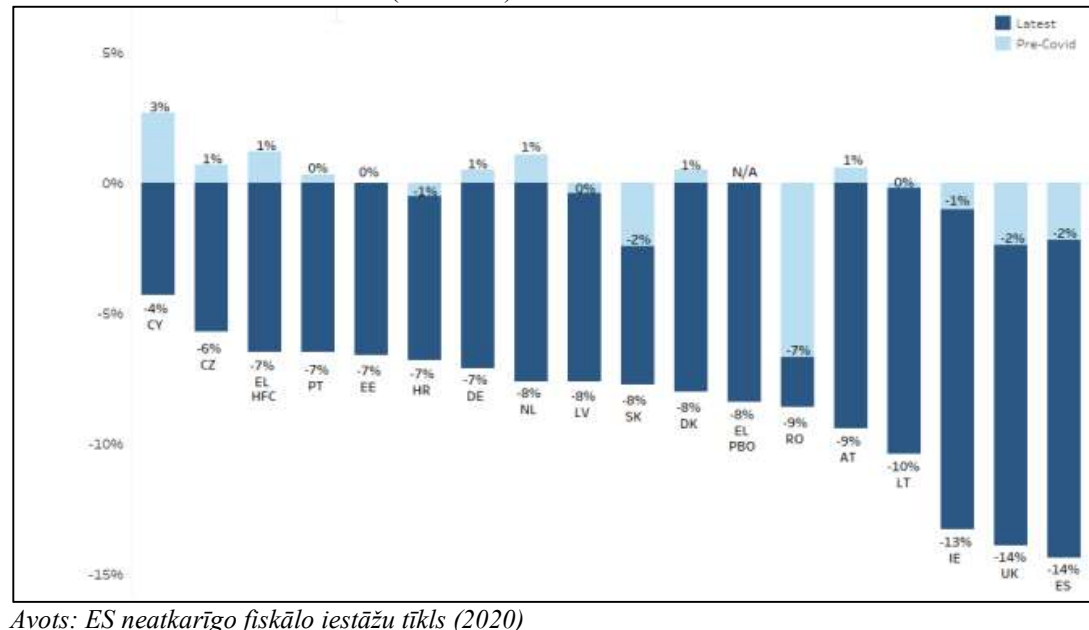
Avots: Valsts kases operatīvie dati

Salīdzinoši labā nodokļu iekasēšana varētu būt saistīta gan ar ekonomiskās situācijas uzlabošanās, gan ar patēriņa struktūras izmaiņām – pēc COVID perioda ir samazinājušies izdevumi izklaidei, restorāniem, tūrismam, bet preču pirkumi un degvielas patēriņš ir pieaudzis. Ņemot vērā, ka pakalpojumu nozarēs ir lielāks ēnu ekonomikas īpatsvars un mazāks nodokļu slogs, bet degviela ir ļoti nodokļu intensīva, tas rezultējas iekasēto nodokļu pieaugumā.

Pretēji nodokļu iekasēšanai, kurā ir novērojama izteikta uzlabošanās, valsts budžeta izdevumu dinamika ir neskaidra. Lai arī ir novērojams izdevumu pieaugums valsts atbalsta pasākumu dēļ, tomēr kopējais izdevumu pieaugumu līmenis mēnešu griezumā nav vienmērīgs. To ietekmē tas, ka atbalsta pasākumu finansēšana nenotiek izlīdzināti.

Kopumā gan pamatbudžeta, gan speciālā budžeta bilances var uzskatīt par adekvātām ārkārtas situācijai: saskaņā ar Valsts kases (VK) operatīvajiem datiem, valsts pamatbudžeta bilance oktobra beigās bija –265.6 miljoni eiro (gadā atpakaļ šajā laikā bija -87.3 miljoni eiro). Speciālā budžeta bilance 2020. gada oktobra beigās bija 28.2 miljoni eiro, attiecīgi 2019.gada oktobra beigās tā bija -9.6 miljoni eiro.

Attēls 3.3. Plānotā budžeta bilance (% no IKP)

Avots: ES neatkarīgo fiskālo iestāžu tīkls (2020)

Pēc ES neatkarīgo fiskālo iestāžu tīkla aprēķiniem, Latvijas plānotā budžeta bilance ir aptuveni -8%. Pirms Covid-19 krīzes sākuma, šis cipars bija aptuveni 0%, un tā kritums ir saistīts ar valsts organizētiem pasākumiem, vēršoties uz atbalstu vairākām riska grupām. Latvijas plānotā budžeta bilance ir salīdzināma ar citām ES valstīm, kur šī mērvienība ir aptuveni vienādā līmenī, vai pat ar lielāku deficītu. Piemēram, salīdzinot Latviju ar citām Baltijas valstīm, var redzēt, ka Igaunijā plānotā budžeta bilance nokrita no 0% līdz -7% pēc Covid-19 sākuma, bet Lietuvā kritums bija lielāks – no 0% līdz -10%.

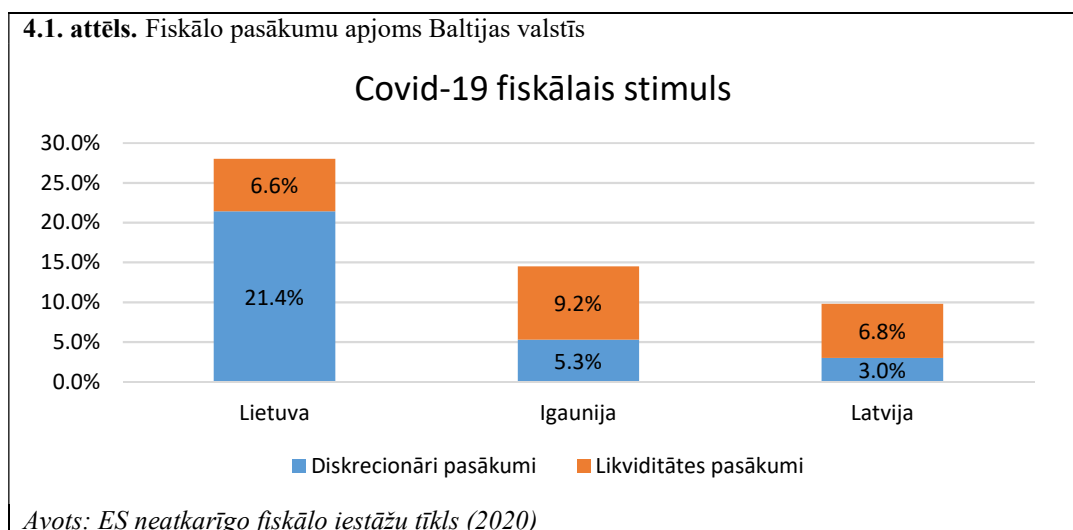
Analizējot nodokļu iekasēšanas apjoma pieauguma faktoros, Padome uzskata ka relatīvi laba nodokļu iekasēšana varētu būt saistīta gan ar ekonomiskās situācijas uzlabošanu 3.ceturksnī, gan ar patēriņa struktūras izmaiņām – pēc Covid-19 perioda ir samazinājušies izdevumi izklaidei, restorāniem, tūrismam, bet preču pirkumi un degvielas patēriņš ir pieaudzis.

VPP “reCOVery-LV” projekta ietvaros sabiedrības aptaujā tika izvērtēta Covid-19 pandēmijas ietekme uz iedzīvotāju savstarpējo solidaritāti un nodokļu disciplīnu: 68.4% aptaujāto uzskata, ka izvairīšanās no nodokļiem ir nosodāma un 54.2% uzskata, ka Covid-19 iespaidā cilvēki labprātāk maksā nodokļus. Iespējams, ka motivācijas pieaugums daļai no nodokļu maksātājiem ir viens no faktoriem, kas ietekmēja nodokļu ieņēmumu pozitīvo dinamiku.

Tomēr salīdzinoši liela respondentu daļa, uzskata, ka finansiālu grūtību gadījumā būtu pieļaujama īslaicīga izvairīšanās no nodokļu nomaksas (51.4 procenti). Mūsdiā, īpaši pakalpojumu sfērā, kura ir smagi cietusi krīzes laikā, ir koncentrēts liels “aploksņu algas” segments, un tāpēc nodokļu ieņēmumu korelācija ar “reālas” ekonomikas dinamiku ir vāja. Ņemot vērā, ka pakalpojumu nozarēs ir lielāks ēnu ekonomikas īpatsvars un mazāks nodokļu slogs, bet degviela ir ļoti nodokļu intensīva, arī tas rezultējas iekasēto nodokļu pieaugumā.

4. Tautsaimniecības atbalsta pasākumu analīze no fiskālā viedokļa

ES neatkarīgo fiskālo iestāžu tīkla aprēķini liecina, ka Latvijas stimulējoša politika Covid-19 laikā bija vismērenākā starp Baltijas valstīm. Latvijas diskrecionārie pasākumi saistīti ar Covid-19 krīzi bija tikai 3% no IKP, kamēr Igaunija un Lietuvā tie sastādīja 5.3% un 21.4% respektīvi. Jāpiebilst, ka Lietuvas diskrecionāro pasākumu pakete ir tik liela, jo aptuveni 13 procentpunkti ir saistīti ar lielu investīciju piecu gadu plānu, kas tika paātrināts Covid-19 krīzes dēļ un formāli iekļauts kā diskrecionārs pasākums. Latvijas izdevumi, kas saistīti ar likviditātes pasākumiem, kas lielākā mērā sastāv no aizdevumiem un garantijām, bija 6.8%, bet Igaunijā un Lietuvā respektīvi 9.2% un 6.6%.

Kopumā Fiskālās disciplīnas padome (FDP) pozitīvi vērtē valdības darbu Covid-19 krīzes pārvarēšanā, lai arī agrākajos monitoringa ziņojumos FDP ir atkārtoti aicinājusi valdību ierobežot papildus ekonomikas stimulēšanas pasākumu izveidi, jo tie tieši pasliktina VVBB un valsts fiskālo ilgtspēju. Tomēr situācija mainās, un, iespējams, būs jāmainās valdības fiskālai politikai. Pieņemoties Covid-19 otrajam infekcijas vilnim, aizvien pieaug nepieciešamība pēc ierobežojošiem pasākumiem, kas vienlaicīgi bremsēs arī ekonomisko aktivitāti un izaugsmi. FDP aicina valdību uzmanīgi sekot epidēmijas izplatībai, un atbilstoši reaģēt ar ierobežojumiem, kas izraisa nepieciešamību pēc fiskāliem stimulējošiem pasākumiem.

Par valdības rīcības efektivitāti liecina arī objektīvie dati. Lai arī Latvijas atbalsta programma ir bijusi mazāk ambicioza, salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju, it sevišķi dīkstāves pabalsta jomā, tā ir bijusi efektīvāka un mazāk ietekmēs valsts parāda līmeni. Latvijas Bankas aprēķini rāda, ka Igaunija dīkstāves pabalstos ir iztērējusi finanšu līdzekļus 0.9%, Lietuvā 0.8% un Latvijā 0.2% no IKP. Neskatoties uz Igaunijas dāsnajiem dīkstāves pabalstiem bezdarbs Igaunijā no marta līdz jūlijam pieauga par 3.2% punktiem, Lietuvā par 2% punktiem, bet Latvijā par 1.7% punktu.

Fiskālās disciplīnas padomes priekšsēdētāja
Inna Šteinbuka